

INDEKS KNJIGA

BOŽIDAR ŠUJICA: »URA, URAN«
Grafos, Beograd, 1975.

Postoji u dvije posljednje knjige Božidara Šujice SRDŽBA i URA, URAN — čvrst kontinuitet. Ne dvojeći se da je svojom prvom knjigom o srdžbi iscrpio vlastite ideje i poruke, Šujica nastavlja poetsko kazivanje svoga bunta. Neosporno je da je srdžba kao motiv i pjesnički izazov, od Homerova, koji je raskošno epski opjeval Ahiilejevu srdžbu u boju s Trojancima, zatim Nestora Žučnog do današnjih dana, malo ili gotovo nikako literarno varirana i transponirana.

Možda su nagomilana emocionalna energija, naboј i šok srdžbe nepodoban u lirske tkanjima. Ili su racionalniji i oprezniji pjesnici spoznali kao svojim »lirskim blijesom« ne mogu mnogo toga promijeniti. Ni u sebi. Ni kod svojih čitatelja. Niti u društvu. Ili se, pak, radi o nečemu drugome što bi moralno razjasnilo novije teorijsko književno razmatranje.

Odmah se dade uočiti kako srdžba Božidara Šujice nije jednodimenzionalno interpretirana. No ne može joj se naći ni posebno filozofski fundirano ishodište. Šujica srdžba je, prije svega, bunt protiv magrođaštine i mrtve prošlosti. Svoj stav i svoju poetiku u odnosu na vlastitu poeziju i pjesmu uopće iskazuje Šujica stihovima: »Volem te jedino kad si / Okrvavljena muzika / Boga bezbožnika...«.

BOŠKO ŠAJATOVIC: »PEPEO I PJENA«
Svetlost, Sarajevo, 1975.

Ništa nas ne spasava od rastojavanja; sve se na kraju pretvara u pepeo i penu; tok života je tok izvor-vode koja se muti i rasipa da bi potom izgubila i poslednju česticu svoje pravotne prozračnosti i čistote, da bi se stanjila u opštosti mora, u nemiru stihija.

Covek, ljudsko biće, pesnik, i govorom i čutanjem, svejedno, podjednako, ubrzava svoj pad; da se održi koliko bi htio i koliko smatra da bi bilo potrebno na ovaj zemlji, ne pomažu mu ni prirodni elementi, ni bogatstvo nada, vizija, slutnji, ni ljubav ni mržnja; dok mu želja cveta — zamiru zvuci energije u njemu; daleka neka zvonjava miriše na prah i senke koje se smanjuju.

Takav je, uglavnom, opšti utisak koji na nas ostavlja prva pesnička knjiga Boška Šajatovića »Pepeo i pjena« u kojoj se mnogo, dakle, govori o odbegloj tajni, o pustom beznađu, o onom ljudskom, mladalačkom međuvremenu iz koga je pesnik iskočio kao covek, međuvremenu u kome se mute talasi pesme i valovi pene, u kome je negde vrh zorenja i tačka početka polaganog ali neizbežnog smrkanja, tame.

Ako se odbace pesme koje je Šajatović napisao pod uticajem drugih pesnika, pre svih Crnjanskog, Miljkovića, Šimića, kao i one koje nisu uspele da se pesnički konkretniju, ostaje jedan broj ostvarenja, određenog dometa, a one svedoče da Šajatović ima talenta, da se ume poslužiti pravim pesničkim rečima i osećanjima, posebno onda, kada se njegov unutrašnji svet razume sa relacijama pojavnog sveta, kada u pojavnom svetu nađe uporište za svoju duhovnu, misaonu identifikaciju. Takva je na primer pesma »Most«, puna pesničke tihoće i iskoniskih zvukova prolaznosti, izvijena kao luk života koji se ne predaje iznad sve šumnijih prostora pene koja podrijeva i roni mudrom uzdržanošću, kao misao. Tačka je i pesma »Peščanik«, posebno prva strofa u kojoj pesnik kaže:

Ja ne znam (nad pješčan nagnut sat)
Da i se još penjem uz zvučni luk.
Il mi, potajno, uz ledni huk,

Crni Velemajstor već priprema mat...

Šajatović poseduje smisao za dubinska pronicanja, za mesto suštine, uspeva i da paralelizuje mnoge tokove svesti postojanja, ali mu nedostaje pesničke discipline koja bi ga primoravala da za svako mesto u pesmi traži i nalazi reči koje ne pregrađuju pogled u to dole, koje svojim smislim pojavljaju smisao onih iza sebe. U mnogim Šajatovićevim pesmama zatičemo, tako, usamljene stihove, ili delove strofe, po kojima prepozajemo pesnikove naznačene kvalitete, ali i stihove, strofe i pesme koje su rezultat pesnikove čitalačke aktivnosti i odsustva prožimajuće niti, niti koja bi, dakle, prolazila kroz sve reči u jednoj pesničkoj tvorevinu odozgo do dole.

Dragoljub Jeknić

DR RADOVAN VUČKOVIĆ: »VELIKA SINTEZA«
Svetlost, Sarajevo, 1974.

Radovan Vučković se u literaturi javlja šezdesetih godina, a već sada je moguće sagledavanje njegovih kritičarskih opredjeljenja, metodološke koncepcije i bitnih stilskih oznakâ.

Do danas objavio je sljedeće knjige kritika i književno-istorijskih studija; »Sudbina kritičara«, »Preobražaji i preobraženja«, »Književne analize«, »Problemi, pisci i dela« i »Veliku sintezu«. Dok u »Sudbini kritičara«, Vučković iznosi indirektni kritičarski »credo«, naročito povodom Milana Bogdanovića, čija ga stvaralačka kritika posebno privlači, i »razumevanja i izbora« književno — umjetničkih problema, Petra Džadića, »Preobražaji i preobraženja« su veoma uspjela studija o Životu i djelu jednog od naših najvećih pesnika, Antuna Branka Šimića. »Književne analize« i knjiga »Problemi, pisci i dela«, govor o nizu naših značajnijih suvremenih pisaca. »Velika sinteza predstavlja dorađenu Vučkovićevu doktorsku disertaciju, a posvećena je životu i radu Ive Andrića.

Što se tiče tipskih karakteristika ovog našeg izučavaoca književnosti, treba istaći da se radi o velikom eruditu, koji prosvjedočan doživljava umjetničko biće književnog djela, a to je često rijekost u akademiziranim pristupima svijetu literature. Zatim, Vučković sublimira teorijska razlučivanja prirode i smisla stvaralačkog čina, kritičarsku polivalentnost i književno-istorijski nervi, prilikom prosudjivanja književne materije. A osnovni kreativni princip Radovana Vučkovića sastoji se u odbacivanju jednostranih zahvata u tlocrivo literarnog ostvarenja, pa bili oni jezičke, sociološke, moralizatorske, ili ma koje druge prirode, zapravo, u sintezi dijahrenijske i sinhronijske grade djela. Otuda je njegov genetički strukturalizam samosvojan, te može samo da asocira na sličan pristup djelu, što ga nalazimo kod Lisjena Goldmana, kojeg Vučković itekako poznaće i cijeni.

»Velika sinteza« Radovana Vučkovića predstavlja jedno od najpotpunijih tumačenja životnog i stvaralačkog puta našeg velikog umjetnika riječi, Ive Andrića. Sa nesvakidašnjim osjećanjem za mjeru i bit problematike, Vučković je pratio nastajanje, razrastanje i utemeljenje Andrićevih pojedinačnih djela, pa i cjelokupnog opusa, u sastavu sveukupne jugoslavenske književnosti. Autor knjige rekonstruiše reljef i klimu najvažnijih literarnih zbivanja kod nas i u Evropi, u rasponu od pola vijeka te društvenih uslova i Andrićeve lične stvaralačke transformacije tokom vremena. Tako Vučković prati »put sinteze elemenata vremena i književno — umjetničkih tradicija u jednu novu tvorevinu«, posvećujući, uglavnom, pažnju graditi što je mogla da uslovi karakter Andrićevih djela.

Ta težnja, međutim, zbog kompleksnosti problematike i osobenosti Andrićevog života i umjetničkog lika, biće uzrokom metodološke nedosljednosti autora studije, a i osnovnog problemskog pada navedene polifone knjige. Naime, dok je prvi dio knjige više činjeničnog karaktera, opterećen faktilima izvan djela, kao što je slika Andrićevog učešća u »Mladoj Bosni«, odlaska u Zagreb, i slično, drugi dio knjige baziran je na jezičkoj, stilskoj i idejnoj organizaciji Andrićevih djela, da bi kraj knjige, naročito mjesta gdje se govori o djelima Ive Andrića nastalim i objavljenim nakon druge svjetske rata, bio fragmentaran, kracat nabačenim opaskama i dat više radi ilustracije, nego temeljitiće analize. Takođe, redoslijed obrade pojedinih djela nešto je poremećen zbog praćenja raznobojnog pratičačkog javljanja kritičkih procjena pojedinih Andrićevih djela. Takva su, na primjer, hranoška mjesta »Travničke hronike« i »Proklete avlje«, pa i ocjene njihovog kvaliteta i značaja zvučne nedosljedno. »Travnička hronika« je djelimično objavljivana i prije drugog svjetskog rata, u studiji je analizirana nakon romana »Na Drini Ču-

Petko Vojnić Purčar

prija», a smatra se sintezom međuratne pro-ze našeg nobelovca, da bi slično ustvrdio i povodom »Prokleta avlje«. Diskutabilnom se čini i Vučkovićeva tvrdnja je »Na Dri-ćiju cuprija« jedno od najpesimističnijih Andrićevih djela. Jer, iako se most ruši, Ali-hodža vjeruje da će uvijek biti ljudi i kra-jeva gdje se stvara kolektivno dobro.

Ostavimo li na stranu pojedinačne po- dudarnosti u shvataju pojedinih problem- skih okosnica, osnovnim padom u knjizi doima se autorovo istorijsko prosuđivanje prirode Andrićevog opusa, posmatranog kao proizvoda jugoslovensko — evropske, literarno — društvene problematike prve polovine dvadesetog vijeka. Tako će Vučko- vić da kaže kako je »Put Alije Čerzeleza« demitizacija idealna mladobosanske generaci-je. Zatim, smatra da je idejni svijet »Travni- čke hronike« alegorizacija Napoleonovih i Hitlerovog rata. Za »Prokletu avlju« veli da je inicirana fašističkom totalitarnom ide- ologijom, premda je, po nekim podacima, započeta 1928. godine, za pišećeg službovani-ja u Madridu. Pripovjeta »Žed« analizirana je kao alegorijska reakcija na »suštinu duhovne, moralne i političke krize pred prvi svjetski rat«, a u glavnjoj ličnosti priče »Smrt u Sinanovoj tekiji, Alidedi, vidi iz- raz Andrićeve moralno — diplomatske od- govnostni pred drugi svjetski rat. Ili, na primjer, »Šala u Samarsinom hanu« govori o daljoj prošlosti Bosne, ali Vučković pod- vlači da je i ona nastala kao odjek vreme- na u kome je pisac živio i stvarao.

Ulaženje u stvaraočevu »radionicu« slo- žen je i naporan poduhvat, a i tema za se- be, međutim, ovom prilikom treba podvu- ci da je ono što je trebalо da bude prvo- razredni kvalitet pomenute studije, barem, prema konceptu prilaska tretiranoj materiji, iznesenoj u uvodnoj napomeni, pa i spri- rovedenoj zamišli, predstavlja glavni nedostatak studije. Jer, ovakva i slična ubjede- nja autorova o mogućnostima postojanja takvih preduslova za nastojanje pojedinih djela, moguća su, koliko i činjenica, koja se čini daleko bitnijom, da je Ivo Andrić u svome djelu nadrastao ispovjedni nivo, re- gionalnost tematike i zavičajnost vremena. Njegova najbolja djela imaju univerzalni idejni karakter, uostalom, kao i sva vrijed- na umjetnička ostvarenja svijeta. Stoga se čini prihvatljivijom konstatacija Milana Bog- danovića da Ivo Andrić: »ne ostajući ni gluvi ni slepi za raznovrsna stremljenja ove epohe; nije njima ni za dlaku bio omoran na sopstvenom stvaralačkom putu».

Ako, znači, Radovan Vučković ne uspijeva da proumire u istorijski relevantan svijet Andrićevog djela, on ipak daje suptilne analitičke sinteze opusa pisac »ogromne sin- tetičke moći i stvaralačke asimilatorske snage«. Ove Vučkovićeve riječi, izražene po- vodom Andrića — umjetnika, mogu se, u drugom svijetu, primijeniti i na Radovana Vučkovića — kritičara. »Velika sinteza« je vrhunac Vučkovićevog izučavanja književ- nog bića.

U ovoj knjizi susrećemo ne samo pa- noramu književnih kritika, pisanih povo- dom izlaska Andrićevih djela, nego i Andrićevih duhovnih srodnika, počev od Kjerke- gora, Matoša, bogumila, Goje, pa preko na- šeg narodnog etosa, sve do Njegoša, naj- većeg Andrićevog srodnika u osjećanju na- cionalno istorijske i opštelijske dramatič- ne sudbine. Zatim, obuhvaćena su najzna- čajnija estetička strujanja dvadesetog vije- ka, kao i komparativističke spone društvenih, političkih i kulturnih činilaca našeg vi- jeka.

Prateći esejističko poniranje u sredi- řta Andrićevih djela, i sâm uvučen u slojeviti te metamorfoze umjetničkih sfera, čitalac ima utisak da prisustvuje ponovnom rađa- nju velikog djela. Jer, Vučković piše nad- hnutu, naučno findirano i filozofski višes- misleno otkrivajući razuđeni stilsko — idej- ni svijet Andrićeve umjetnosti.

»Velika sinteza« predstavlja, zaista, ve- oma značajan doprinos jugoslovenskog knji- ževnoj istoriji, a Radovan Vučković jednog od najaktivnijih i najozbiljnijih književnih poslenika danas, kod nas.

Nedeljko Kravljčić

HRONIKA

RAZGOVOR SA ZLATKOM VITEZOM PO- VODOM PREDSTAVE »DOMAGOJADA«

U okviru *Male sterijade* kao prateće manifestacije Sterijinih igara, na Tribini mlađih, završnog dana, gostovala je zagrebačka glumačka družina *Histrion* sa predstavom *Priobalni triptih iliti Domagojada* koja u sebi nosi brojne naznake specifične za odnos ove trupe prema teatarskom činu uopšte (: predstava se zbiva u znaku istraživanja novih impulsa u našem kazališnom govorjenju, aki igranja-glume osmišljen je svojevrsnom misionarskom intervencijom na relaciji publika-teatar u smislu pučkog kazališta, barijere umetnosti kao nadnaravnog zatvorenenog estetičkog kalupa ruše se akcijom krajnje pojednostavljenog odnosa prema svim suvišnim rezervama koji opterećuju predstavu i na planu otvorenih mogućnosti za iluzionističke podsticaje, grupa, koja se doživjava kao isključivo kolektivni po- duhvat, uzima pozorišnu igru kao otelotvorenje reči-teksta, glume, pokreta i prostora). *Domagojada* je bila zapažena u Sarajevo, na Festivalu mlađih i eksperimentalnih scena, gde dobija Zlatnu masku *Oslobodenja*, a glumac Žarko Potočnjak dobio je Zlatni lovov-vrijenac za kreaciju. S obzirom na specifičnosti ove trupe u kojoj je petnaest ljudi okupljeno oko jedne ideje, kao i zbog uspjeha koji su postigli, razgovarali smo sa umjetničkim rukovodiocem *Histriona*, Zlatkom Vitezom, koji je pokrenuo trupu pre dve godine, posle raspada grupe *Rinoceros*. On nas je zamolio da navedemo imena i osatalih članova trupe, jer su oni svaki podjednako važni i kaže da smo razgovarali sa nekim drugim članom dobili bismo iste odgovore jer ih ti isti stavovi prema teatarskoj problematici povezuju i idejno definišu. Trupu čine: Žarko Potočnjak, Branko Šupelj, Miško Polaneć, Tomislav Štriga, Jadranka Baćević, Mirjana Pićuljan, Ivica Šimić, Ivica Zadro, Vatroslav Kuljić, Vicko Gorjanc, Miro Marčetić i Zlatko Vitez.

Koji je smisao vašeg kazališnog istraživanja? Da li je to potraga za smisalom teatra, ili traganje za publikom kojoj se može prići nekim mogućim »pravim teatrom« da bi joj se, bar onoj široj, vratilo u njega pouzdanje?

Mi istražujem u domeni pučkog teatra. Kažem »pučkog« mada ja u biti ne volim kvalificiranje kao građanski, fizički teatar, teatar okrutnosti, totalni teatar i sl. Ja ne znam šta je to »pučki teatar«. Danas se s tim puno barata. U uvjerenju sam da svaki teatar treba da teži približavanju publike, on treba da ima otvorenu formu, da je eksperimentalan, ali ne za sebe. *Domagojada* je jedan takav pokušaj. Ona je, u isto vrijeme (a to je i smisao našeg kazališnog istraživanja) pokušaj oživljavanja jednog teatra zaboravljenog kod nas, po uzoru na *Histrione*, misaonare koji su krstarili Evropom i približavali kazalište publici — ono što i mi radimo — naravno nešto dru- gačije.

Kakav je vaš odnos prema instituci- onalom, klasičnom kazalištu? Šta mu pre- bacujete, za šta ga optužujete?

— *Histrion* je čudna pojava uopšte u historiji modernog hrvatskog glumišta. Ko- liko je meni poznato, do sada se u ovom stoljeću nije u Hrvatskoj pojavila slična gru-

pa, jer mi smo institucija glumaca svih ka- zališta, od Gavele, Komadije, Kazališta mla- dih do Jazavca, a ima i slobodnih umjetni- ka. Svi smo članovi drugih kuća. Dakle, glu- mci institucija i po tome smo interesantni. Ta potreba da se u slobodno vrijeme isku- pljamo već dvije godine i pokušavamo po- mjeriti kazališni čin na drugi osnov nego što se radi u institucijama u mnogome no- si oznake antiinstitucionalnosti. Ali, ja ne smatram da institucije treba rušiti. One u svojoj domeni daju novo, pa i vredno, a *Histrion* je nešto za sebe — to je potreba nekih ljudi da rade i misle zajedno o ka- zalištu, da nešto kažu preko toga... Ja bih bio najsjajniji kada bi *Histrion* postao in- stitucija, ali u dobrom smislu, kada bi ti ljudi bili jedan teatar. Težak je rad s ova- kvom grupom jer smo razbijeni. Mislim da grupa ne treba rušiti institucije, jer od njih može uzeti dobre stvari, kada ih ima, ali in- stitucije su preopterećene огромnim admini- strativnim aparatom, organizacijom, što koči kreativnost kazališta. Tu su nesporazumi. A mi radimo sve. Mi smo u isti mah binski radnici, glumci, tehničari. To je vezano za jedno drugačije shvatanje kazališta, to nam daje veću slobodu nego glumcima starijih generacija.

— *Istražujete na polju pučkog teatra, ali čini se da je vaš kazališni čin samo po spoljašnjoj strukturi, po opštoj postavci predstave pučki, a da na jednom užem planu nosi elemente savremenog teatra, koji se dotiču s nekim postavkama Majerholda, Krejga ili Artoa (po insistiranju na teles- nom, gestu, pokretu). Da li se slažete da je vidno određenje vašeg »kazališnog labo- ratorija« (D. Foretić)?*

— Vidite, ja vjerujem da svaki teatar mora sadržavati SVE u sebi. Glupo je da se čovjek podredi formi. *Pekarna* je, na pri- mjer, radila po načelima Grotovskog, Paro je u Zagrebu radio *Grbavici* i napisao iz- vjesna načela po kojima su glumci trebali igrati. Mislim da je to krivo zato što se forma brzo iscrpi. Svaki teatar koji je htio biti zatvoren (fizički teatar, ili teatar okrut- nosti), bio je primarni teatar. Teatar trenut- ka. Jer, kako se brzo pojavio tako je i ne- stao. Mi, međutim, Koristeći se skromnim kazališnim iskustvom, pokušavamo ujediniti sva kazališna iskustva — s akademije, iz liter- ature, sa predstave — i preko toga, preko tih svih saznanja, bez nekih formalnih smjernica, praviti teatar koji nam se čini interesantnim. *Domagojada* je specifična predstava, »romarska«, pravljena za alkociju »plovećeg kazališta« i tako mišljena, ne za jedno mjes- to nego za ljude iz niza malih mesta, gdje bismo preko ljetnih mjeseci igrali predsta- ve, a gdje nema kulturnih sadržaja, a ka- molj kazališta. Svi ti susreti s ljudima ug- lavnom su bili njihov prvi susret s kazali- štem.

Jedan čovjek kojega izuzetno cijenim i od kojega sam najviše naučio, Kosta Spajić, kada smo razgovarali o teatru, često je go- vorio da mora postojati ono *pourquoi* uz svaku predstavu. Forma se može izmislit, ali rješiti koji su razlozi, s kakvim kazali- štem treba doći publici — to je posve slo- ženo pitanje. Ljudi su svagdje *Domagojadu* prihvatali. To je naša satisfakcija. Potvrda ispravnog traženja. Traženja koje polazi od srednjevjekovnog mirakula, preko komedije dell' arte, do suvremenog pučkog teatra koji ima sekvene iz običnog života, da bi se sve na koncu spojilo težnjom ka jednom demokratskom teatru koji bi bio sinteza tradicionalnog i modernog. To je zašto ove predstave.

ISPRAVKA

Esej Vojislava I. Ilića *Homogeno for- miran poetski svet Jovana Pavlovske* u »Po- ljima« br. 206, april 1976. objavljen je sa pogrešnim potpisom Vojislav M. Ilić.

Redakcija